

Ο ΙΠΠΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΑΙΩΝΙΟ ΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Α. Λογικοκρατικός στοχασμός στο ιατρικό έργο.

“Αν και τα υπάρχοντα ιστορικά δεδομένα δεν είναι έπαρκη για να έδραιώσουν εύσταθι άποψη, υπολογίζεται ως πρωτογονική περίοδος ή από την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη ή τα 50.000 χρόνια π.Χ. Κατά τη μακροχρονιότητα αυτή πρωτογονική περίοδο, ή ιατρική άσκειται από τον άνθρωπο, όπως και από τα ζώα, με οδηγό το ένστικτο. Ο άρρωστος δηλαδή, είναι ιατρός του έαυτού του, έφ’ όσον ή απουσία υπολογίσιμου στοχασμού παρεμποδίζει την παραγωγή μιās λογικοπρακτικής ιατρικής.

Κατά την επόμενη φάση, που τοποθετείται μεταξύ του 50.000 π.Χ. και του 3.000 π.Χ., τον από ένστικτου στοχασμό συμπληρώνει αρχικά, και διαδέχεται στη συνέχεια ο μαγικός, από το γεγονός ότι ο άνθρωπος συνέδεσε αιτιολογικώς τις ασθένειές του με την επίδραση υπερτέρων δυνάμεων, που μπορούσαν να βλάψουν την υγεία του, αλλά και να καταπολεμήσουν τις ασθένειές του· σαν τέτοιους θεώρησε τις μαγικές δυνάμεις, τους μάγους, *Sah-man*. Κατά την περίοδο αυτή του μαγικού στοχασμού, αποκτήθηκαν μερικές έμπειρίες, πενιχρές, βραδέως πλουτιζόμενες, ώστε να μπορεί κανείς να μιλήσει περί «μαγικού» στοιχειωδώς έμπειρικού τύπου στοχασμού.

Στη συνέχεια, από το 3.000 π.Χ. και έπειτα, μέχρι το 700 π.Χ., ο άνθρωπος αποδέχεται τους θεούς, αντί των μάγων, σαν καθοριστικούς παράγοντες για την υγεία του. Έτσι, διαμορφώνεται ο θεοκρατικο-έμπειρικός στοχασμός εξ αίτίας της αναπτύξεως μιās υπολογίσιμης έμπειρίας, ή οποία συναθροίζεται, με την πάροδο των αιώνων, και που με εξαιρετικά βραδύ ρυθμό, οδηγεί στην υποτόνωση του θεοκρατικού στοιχείου.

“Αν θελήσουμε να επικρίνουμε στο σύνολό της την από υπάρξεως ανθρώπου μέχρι του 700 π.Χ. περίοδο της Ιατρικής, καταλήγουμε στο ότι ο στοχασμός της ήταν πάντα μεταφυσικός και διαδοχικά ένστικτώδης μαγικός, θεοκρατικός. Με την πάροδο των αιώνων, προστίθενται ειδικές ιατρικές έμπειρίες, που ενισχύουν το σκέλος του επαγωγικού από του μέρους προς τον όλον στοχάζεσθαι. Δεν έχει όμως ακόμη έπιτευχθεί ώριμανση παραγωγικού στοχασμού, ίκανού, με βηματοδότη τη νόηση, να διαμορφώσει συνειρμικώς εύσταθοῦσες γενικές αρχές, ώστε να προάγουν τις έμπειρίες και να τις καταστήσουν ώριμότερες, μεστότερες, αποτελεσματικότερες.

Κατά τη χρονική περίοδο από το 3.000 π.Χ. ως το 800 π.Χ., μεγάλες έστιες Ιατρικής αρχικά υπήρξαν ή Μεσοποταμία, ή Κίνα, οί Ινδίες, ή

Αἴγυπτος καὶ τὸ Ἰσραήλ, ἐνῶ στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, ἀπὸ τὸ 2.000 π.Χ. κι ἔπειτα, ἡ Μινωικὴ Κρήτη καὶ οἱ Μυκῆνες. Κατὰ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος, καὶ κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὸν 6ον καὶ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, κατατίθεται σπόρος διαμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπινου στοχασμοῦ γενικά, ποὺ τὸν σπέρνουν γιὰ τὴ φύση οἱ Ἴωνες σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι (Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξαγόρας, Ἀλκμαίων, Φιλόλαος, Πυθαγόρας, Δημόκριτος), τὸν παγιώνουν γιὰ τὸν ἄνθρωπο οἱ Κλασσικοὶ τῆς Ἀττικῆς (Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης) καὶ τὸν θεμελιώνει γιὰ τὴν Ἱατρικὴ, ὁ Ἱπποκράτης, μὲ συγκερασμό —θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς— φυσικοκρατικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς φιλοσοφίας.

Οἱ πρῶτοι εἶδαν τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς λογικῆς σκέψεως, ἔξω ἀπὸ μεταφυσικές, μαγικὲς ἢ θεοκρατικὲς ἀτεκμηρίωτες παραδοχές. Οἱ δεύτεροι διεῖσδυσαν διὰ μέσου τῆς λογικοκρατίας στὰ τοῦ πνεύματος, τῆς ψυχῆς καὶ κοινωνικῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἱπποκράτης ὅμως συγκέρασε τὸ πνεῦμα, τόσο τῶν Ἰόνων ὅσο καὶ τῶν Ἀττικῶν, στὴν Ἱατρικὴ. Διαμόρφωσε τὴν ἱατρικὴ λογικοκρατία, ἀπεμπόλησε τὶς φαντασιώσεις, στήριξε τὶς νοσολογικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν αἰτιολογία τῶν νόσων στὴν παρατήρηση, στὴν ἐμπειρία· ἀπέρριψε τὶς ἰδεοληψίες, ἐπεξεργάστηκε τὶς ρεαλιστικὲς τοῦ ἐμπειρίας μὲ ἐπαγωγικὴ μέθοδο, διαμόρφωσε νοσολογικὲς ἀντιλήψεις καὶ ταξινομήσεις τῶν νόσων, ποὺ βοηθοῦσαν στὸ νὰ γίνῃ τὸ ἱατρικὸ ἔργο λογικῆς παραδεκτοῦ καὶ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων, μὲ ἄρωγὸ τὴ λογικὴ ποὺ ὑπαγορευόταν πλέον ἀπὸ τὸν παραγωγικὸ τύπο στοχασμοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ὅλου στὸ μέρος.

Μία καὶ μόνη ρῆση του, ποὺ ἀφορᾷ στὴν αἰτιολογία τῆς ἐπιληψίας, τῆς ἀρρώστιας ἢ ὁποία κατ' ἐξοχὴν θὰ δικαιολογεῖτο νὰ εἶναι μεταφυσιογενής, ἀρκεῖ νὰ καταδείξει τὸν στοχασμό του γιὰ τὴν ἱατρικὴ: «Περὶ μὲν τῆς ἱερῆς νούσου καλεομένης ὧδ' ἔχει· οὐδέν τί μοι δοκέει τῶν ἄλλων θειότερη εἶναι νούσων οὐδὲ ἱερωτέρη, ἀλλὰ φύσιν μὲν ἔχει ἦν καὶ τὰ λοιπὰ νουσήματα, ὅθεν γίνεται»¹. Χάρη σ' αὐτὸν τὸν λογικοκρατικὸ τύπο τοῦ στοχασμοῦ τοῦ Ἱπποκράτη, ἡ Ἱατρικὴ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν του κι ἔπειτα ἔγινε κατὰ βάση ἐπιστημονικὴ, ἂν καὶ πολλοὶ προτιμοῦν τὸν ὅρο «ἐπιστημονίζουσα», μέχρι τὸ 1800 μ.Χ., ἐνῶ τῆς προσδίδουν τὸν ὅρον «ἐπιστημονικὴ» κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες, ὅποτε ἐμπεδόθηκε στερεά, ἐπομένως ἐπιστημονικὰ τὸ βιολογικὸ τῆς ὑπόστρωμα, μὲ τὴ βοήθεια τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

1. HIPPOCRATES, *Περὶ ἱερῆς νούσου* I, 3, Amsterdam, A. Hakkert, par. E. Littré, t. VI, 1979.

Έτσι αναλυτικότερα: Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ, ἀλεξανδρινὴ καὶ ρωμαϊκὴ χρονικὴ φάση, πολὺ λίγο ἐξελίχθηκε ὁ ἱατρικὸς στοχασμός, ἐνῶ μία ἀνιούσα μεταβολὴ τοῦ σημειώθηκε βραδύτερα κατὰ τὸν ὄψιμο μεσαίωνα καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναγέννησης, ὅταν διὰ τοῦ πειράματος, τῆς Ἀνατομίας, τοῦ μικροσκοπίου καὶ τῆς Χημείας ταυτοποιήθηκαν μικρότατα δομικὰ στοιχεῖα τοῦ σώματος καὶ λεπτὲς φυσιολογικὲς λειτουργίες τοῦ ὀργανισμοῦ ἱκανὲς νὰ μετρηθοῦν καὶ νὰ τεκμηριωθοῦν πειραματικῶς. Μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἡ ἀναγωγὴ τους σὲ μαθηματικὴ βάση, καθιστοῦσε ἀδιαμφισβήτητη τὴν ἐπιστημονικὴ τους κατανόηση. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴν καὶ ἔπειτα, ὅπως εἶναι εὐνόητο, ἔγιναν ραγδαῖες κατακτήσεις στὴν ἱατρικὴν ὅλη στὸ σύνολό της ἀλλὰ πάντοτε ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἀξιοποίησὴ της γίνεται λογικοκρατικῶς, ὅπως τὴν εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης. Αὐτό, κάθε ἄλλο παρὰ ὑπὸ ἀθεϊστικὸν προσανατολισμὸν συμβαίνει, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους τοῦ περίφημου ὅρκου τοῦ Ἱπποκράτη: «Ὁμνυμι Ἀπόλλωνα ἱητρὸν καὶ Ἀσκληπιὸν / καὶ Ὑγίαν καὶ Πανάκειαν / καὶ θεοὺς πάντας τε καὶ πάσας...»².

Β. Ἐμπέδωση τῆς θεωρίας τῶν χυμῶν.

Ἡ πατρότητα τῆς θεωρίας αὐτῆς ἀναμφισβητήτως δὲν ἀνήκει στὸν Ἱπποκράτη. Πρὸ αὐτοῦ, Ἰνδοὶ καὶ Κινέζοι φιλόσοφοι ἀρχικά, καὶ Ἕλλη-
νες ἀργότερα, ὅπως ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ἀλκμαίων καὶ ὁ Φιλόλαος, εἶχαν ἀναφερθεῖ στὴ σύσταση τοῦ σώματος ἀπὸ διάφορα συστατικὰ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ὁ Ἀλκμαίων εἶχε δεχθεῖ ὅτι ἡ μὲν ὑγεία ταυτίζεται μὲ ἰσορροπία ὀρισμένων στοιχείων καὶ ἰδιοτήτων τους, ἡ δὲ νόσος μὲ ἀνισορροπίαν τους: «Τῆς μὲν ὑγείας εἶναι συνεκτικὴν τὴν ἰσονομίαν τῶν δυνάμεων ὑγροῦ, ξηροῦ, ψυχροῦ, θερμοῦ, γλυκέος καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν δ' ἐν αὐτοῖς μοναρχίαν νόσου ποιητικὴν...».

Ὁ Ἱπποκράτης ὅμως συνδύασε τὶς ὑπομνησθεῖσες ἀπόψεις γιὰ τὰ συστατικὰ τοῦ σώματος μὲ τὶς δοξασίες τοῦ Πυθαγόρα γιὰ τὰ ἀνόμοια στοιχεῖα καὶ τὶς ἀντίθετες ποσότητες καὶ κατέληξε στὴν περὶ χυμῶν θεωρία του, ποὺ ἔκτοτε γίνεται ἀποδεκτὴ. Σύμφωνα μ' αὐτήν, τὸ ἀνθρώπινον ὄν ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, τὸ ὁποῖο περιέχει αἷμα, φλέγμα, μαύρη καὶ κίτρινη χολή. Στὴ διατάραξη τῆς ἰσορροπίας αὐτῶν τῶν συστατικῶν, ποὺ βρίσκονται σὲ συνεχὴ κίνηση, ὀφείλεται ἡ νόσος, στὴ δὲ καλὴ τους ἰσορροπία, ἡ ὑγεία. Σήμερα στὴ δοξασία τοῦ Ἱπποκράτη περὶ ψυχοσωματικῆς ἐνότητας, ποὺ κατὰ ἐνορασιακὸ τρόπο τὴν εἶχαν ἐπίσης συλλάβει οἱ Ἀττικοὶ φιλόσοφοι καὶ ἰδίως ὁ Πλάτων, κανένας δὲν τὴν ἀρνεῖται, ἂν καὶ

2. HIPPOCRATES, *Ὁρκος*, Amsterdam, A. Hakkert, E. Littré, t. IV, 1979, p. 630.

ή τεκμηρίωση τῶν ψυχικῶν στοιχείων καὶ παραγόντων δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπιτευχθεῖ ἐντελῶς ἱκανοποιητικά. Παρ' ὅλα αὐτά, κανένας πλεόν δὲν συµμερίζεται τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Καρτεσίου, περὶ διαχωρισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος.

Φυσικά, ἡ ἱατρικὴ βιολογικὴ ἔρευνα ἀπέρριψε τὸ ρόλο τῶν τεσσάρων χυμῶν τοῦ Ἱπποκράτη. Ὅμως ἐπέτυχε τὴν τακτοποίηση μυριάδων ἄλλων παραγόντων (χημικῶν στοιχείων, ποικιλοτάτων χημικῶν οὐσιῶν, τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ἀριθμὸς) καὶ κατέδειξε τὴν μεταξύ τους ἀνταλλαγή, μὲ κατάληξη, ὅπως ἀναφέραμε, τὴν ἰσορροπία τῶν οὐσιῶν αὐτῶν ἐπὶ υἰγείας καὶ τὴν ἀνισορροπίαν τους ἐπὶ παθολογικῶν καταστάσεων. Ἐκτὸς τῶν παραπάνω ἐστερέωσε τὴν ὀλιστικὴ ἀντίληψη στὰ τῆς υἰγείας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία αὐτὴ δὲν εἶναι μὲ βάση τὶς σημερινὲς φυσικοβιολογικὲς δοξασίες, παρὰ ἡ ἀρμονία τῶν ἀνταγωνιζομένων καθ' ἕκαστα ἀπειροελάχιστων στοιχείων τοῦ ὁργανισμοῦ, εἴτε αὐτοὶ εἶναι ἰόντα, εἴτε ἐνζυμα, εἴτε ὁρμόνες, εἴτε κυτοκίνες, εἴτε αὐξητικοὶ παράγοντες, εἴτε ἀνοσολογικοὶ κ.λπ. Ὁ Ἱπποκράτης δὲν διέθετε μικροσκόπιο καὶ χημικὰ ἐργαστήρια γιὰ νὰ τεκμηριώσει τὶς ἀντιλήψεις του. Διέθετε ὅμως ἀλάνθαστον καὶ ἀνεπανάληπτον διαισθητικὸν νοῦν.

Γ. Θεμελίωση τῆς κλινικῆς πράξεως.

Ἡ καθαρῶς κλινικὴ πράξη, κατὰ τὸ ἱατρικὸ ἔργο, ποὺ λαμπρὰ θεμελιώθηκε ἀπὸ τὸν Ἱπποκράτη, ἐξ αἰτίας τῆς πυρηνικῆς τῆς σημασίας, ἀποτελεῖ πανθομολογουμένως τὴν πεμπτουσία τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἡ πράξη αὐτὴ τὸν καθιερώνει σὰν πατέρα τῆς Ἱατρικῆς καὶ καταδεικνύει τὴν ἐξέχουσα συμβολὴ του στὴν ἐπιστήμη αὐτή. Ἀναλυτικότερα:

— Ὡς πρὸς τὴν αἰτιολογία τῶν νόσων κατηύθυνε τὸν ἱατρικὸ νοῦ πρὸς ὅλα τὰ καθ' ἕκαστα στοιχεῖα τοῦ περιβάλλοντος, ὅπως καὶ σήμερα ἰσχύει γιὰ τοὺς περιβαλλοντικοὺς παράγοντες, εἴτε μικροβιολογικοί, εἴτε φυσικοί, εἴτε χημικοὶ κι ἂν εἶναι.

— Μὲ τὴ θεωρία του περὶ τῶν χυμῶν, παγίωσε μία ὀλιστικὴ τους φύση, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα, μὲ τὴν παραδοχὴ ἀπείρως περισσοτέρων συμβαλλομένων δομικολειτουργικῶν παραγόντων, ποὺ γιὰ τὴν παθογονία καὶ παθολογοφυσιολογία γίνονται ἀποδεκτοί.

— Στὸν τομέα τῆς διάγνωσης καὶ πρόγνωσης, μὲ κύρια ὄπλα του τὴν δεισδυτικότεατη παρατηρητικότητά του καὶ τὴν ἀπαράμιλλη συνειρμικότητα τοῦ πνεύματός του:

I. Καθόρισε τὴν πορεία ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ ὁ ἱατρὸς γιὰ νὰ διαγιγνώσκει καὶ νὰ προβλέπει σωστά, ἐπισήμανε τὴ σημασία τῆς ἐξαντλητικῆς λήψεως τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τῆς ἐξαντλητικῆς κατὰ συστήματα

ἐξετάσεώς του, παράγοντες χωρίς τούς οποίους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνει ἐπιτυχὴς διάγνωση. «Ἐρχόμενος πρὸς τὸν ἄρρωστον ἐπερωτᾷν χρὴ ἅ πάσχει καὶ ἐξ ὅτου καὶ ποσταίως καὶ τὴν κοιλίην εἰ διαχωρέει καὶ δίαιταν, ἣν δίαιτᾷται. Ἄ καὶ ἰδεῖν καὶ θίγειν καὶ ἀκοῦσαι ἔστιν. ἅ καὶ τῇ ὄψει καὶ τῇ ἀφῇ καὶ τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ῥινὶ καὶ τῇ γλῶσση καὶ τῇ γνώμῃ ἔστιν αἰσθέσθαι. Ἄ οἷς γινώσκωμεν ἅπασιν ἔστι γνῶναι».

II. Ταυτοποίησε μὲ καταπληκτικὴ ἀκρίβεια ποικίλα διαγνωστικῆς καὶ προγνωστικῆς σημασίας κλινικὰ σημεῖα, ποὺ ἔκτοτε φέρουν τὸ ὄνομά του (ἱπποκρατικὸν προσωπεῖον, ἱπποκρατικοὶ δάκτυλοι, ἱπποκρατικὴ στίση).

III. Περιέγραψε ἀρκετὲς νέες νοσολογικὲς ὀντότητες καὶ ταξινόμησε πολλὰ νοσολογικὰ εἴκονες ποὺ τὶς εἶχαν περιγράψει ἤδη οἱ Κνίδιοι ἱατροί, ὅμως εἶχαν συγχύσει τὰ συμπτώματα μὲ τὶς νόσους.

IV. Προσέλασε συστηματικὰ τὴν πρόγνωση, ἀφοῦ ἀφιέρωσε γι' αὐτὴν εἰδικὴν συγγραφὴν (τὸ «Προγνωστικόν») καὶ ἐπεσήμανε τὴν ἰδιαίτερη σημασία τῆς γνώσης τῆς φυσικῆς διαδρομῆς καθεμίας ἀσθένειας. «Προλέγειν τὰ ἐπόμενα καὶ μελετᾷν ταῦτα»³. «Προγιγνώσκων γὰρ καὶ προλέγων παρὰ τοῖσι νοσέουσιν τά τε παρεόντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, ὁκόσα τε παραλείπουσιν οἱ ἀσθενέοντες ἐκδιηγούμενος...».

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ παραπάνω καταδεικνύεται ἡ συμβολὴ τοῦ Ἱπποκράτους στὴν Ἱατρικὴ, διότι εἶναι αὐτὸς ποὺ κατήρτισε τὸν κλασσικὸ διαγνωστικὸ σκελετὸ τῆς νοσολογίας μὲ ἐντέλεια, ὥστε καὶ σήμερα νὰ μὴν ὑφίσταται ἀνάγκη συμπληρώσεώς του, μὲ ἐξαιρέσει τὶς διαγνωστικὲς ἐργαστηριακὲς ἐξετάσεις, οἱ ὁποῖες, φυσικὰ, δὲν διετίθεντο κατὰ τοὺς χρόνους του. Στὸν θεραπευτικὸ τομέα ὑπῆρξε ἐπίσης προφητικὸς. Πίστευε ὅτι ἡ ἴδια ἡ φύσις θεραπεύει πολλὰς ἀσθένειες, ὅτι ὁ ἱατρός πρέπει νὰ εἶναι ὑπηρέτης τῆς καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ φυσιοθεραπευτικὰ μέσα (ὕδροθεραπεία, καθαρὸς ἀέρας, μαλαξιοθεραπεία, γυμναστική). Πίστευε ἀκόμη ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦ μὲ περίσκεψη τὰ φάρμακα, καὶ τέλος, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἥπιος καὶ ὄχι ἐπιζήμιος θεραπευτής: «Ὁφελέειν, μὴ βλάπτειν».

Οἱ σημερινὲς ἀντιλήψεις περὶ ἀποφυγῆς τῆς πολυφαρμακίας, λόγῳ πληθώρας παρενεργειῶν τῶν ἀμέτρητων πλέον φαρμάκων καὶ ἀνεπιθυμητῶν ἀλληλεπιδράσεών τους, κατακυρώνουν τὶς θεραπευτικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Ἱπποκράτη, ἀκόμη περισσότερο διότι ἡ τότε πενιχρὴ φαρμακευτικὴ φάρετρα καθιστοῦσε δυσκολοσύλληπτη τὴ βλαπτικότητα τῶν φαρμάκων.

Δ. Ἐπισήμανση τῆς νοσογόνου σημασίας τοῦ περιβάλλοντος στὸ πλαίσιο τῆς προληπτικῆς ἱατρικῆς.

Ἄν προεκταθοῦν οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Ἱπποκράτη γιὰ τὴ νοσογόνο ση-

3. Hippocrates, *Προγνωστικόν* I, 1-5, Cambridge, Harvard Univ. Press, 1975, vol. II.

μασία τῶν περιβαλλοντικῶν παραγόντων στὸ χῶρο τῆς προληπτικῆς ἱατρικῆς, διαπιστώνουμε μία κυριολεκτικῶς ἐνορασιακὴ γιὰ τὴν προληπτικὴ ἱατρικὴ συμβολή του, ἐφ' ὅσον συνέλαβε τὴ σημασία ποὺ εἶχαν γιὰ τὴν υἰεία ὄλοι οἱ τότε γνωστοὶ παράγοντες τοῦ περιβάλλοντος δίχως νὰ παραβλέψει τοὺς ψυχοκοινωνικοὺς, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Πρόκειται περὶ μεγαλοφυοὺς συλλήψεως, ἀπότοκης καρποφόρου φαντασίας, διεισδυτικῆς παρατηρητικότητας καὶ καλῶς τεκμηριωμένων ἐμπειριῶν, τῶν ὁποίων τὰ καθέκαστα στοιχεῖα συνέδεσε μὲ σιδηρὰν συνειρμικότητα καὶ ἀπαράμιλλον διάνοια.

Ἡ σημερινὴ προληπτικὴ ἱατρικὴ στηρίζεται στὰ ἴδια βάθρα ὡς πρὸς τοὺς περιβαλλοντικοὺς παράγοντες τῆς υἰείας, μὲ συμβολὴν ὅμως καὶ τῶν ἐνδογενῶν γενετικῶν προδιαθεσιακῶν παραγόντων, εὐοδωτικῶν καὶ ἀνασταλτικῶν τῆς νοσογενέσεως τὴν ὕπαρξη τῶν ὁποίων δὲν ἀγνοοῦσε διαισθητικῶς ὁ Ἱπποκράτης, μὲ τὶς περὶ κληρονομικότητας ἀντιλήψεις του.

Ε. Ἐκλεκτὴ προσωπικότης τοῦ ἱατροῦ.

Προϊπποκρατικῶς ὁ θεραπευτὴς ἱατρὸς ἦταν πιὸ πολὺ ἱερεὺς παρὰ ἱατρός. Ὡς ἐκ τούτου, εὐλόγως διέθετε μὴ κάποια μεταφυσικὴ θεραπευτικὴ δύναμη, ποὺ ψυχολογικῶς βοηθοῦσε στὴ θεραπευτικὴ ἀγωγή. Μεταϊπποκρατικῶς ὅμως, διὰ τῶν ἰδεῶν τοῦ πατρὸς τῆς ἱατρικῆς, τὸ ἱατρικὸ ἔργο περιῆλθε στοὺς ἐπαγγελματίες ἱατροὺς. Αὐτοί, κατὰ τὶς παραδοχάς τους, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν στὴν ἀσκήσῃ τοῦ ἔργου αὐτοῦ πρέπει νὰ διαθέτουν τὶς παρακάτω ιδιότητες, σύμφωνα μὲ ὅσα ὑπέδειξε στὴν «περὶ νόμων» συγγραφὴ του: — Νὰ ἔχουν φυσικὴ διάθεση γιὰ ἱατρικὴ περίθαλψη. — Νὰ ὑπόκεινται σὲ πρῶιμη μύηση πρὸς αὐτήν. — Νὰ ἐκπαιδεύονται συστηματικά. — Νὰ διαθέτουν εἰλικρίνεια, ἐντιμότητα, αὐτοέλεγχο, εὐσπλαχνία, ἡπιότητα, εὐπροσηγορία, ἐργατικότητα, ἀφιλοχρηματία, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀξιοπρεπὴ ἐμφάνιση. Ὅσοι ἀσχολοῦνται σήμερα μὲ ἐνδελέχεια μὲ τοὺς φορεῖς τῆς Ἱατρικῆς ἐπιδοκιμάζουν ἀνεπιφύλακτα ὅλες αὐτὲς τὶς ἱπποκρατικὲς δοξασίες.

ΣΤ. Συγγραφὲς τοῦ Ἱπποκράτη καὶ τῶν διαδόχων του.

Ἡ ἱπποκρατικὴ Συλλογὴ (*Hippocratic Collection, Corpus Hippocraticus*) περιλαμβάνει κατὰ βάση ὅσα αὐτὸς ἐδίδαξε, χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸ πόσες ἀπὸ τὶς ἐπὶ μέρους συγγραφές της —πιθανότατα λίγες— γράφτηκαν ἀπὸ τὴ γραφίδα τοῦ πατρὸς τῆς Ἱατρικῆς καὶ πόσες ἀπὸ τοὺς διαδόχους του. Τὸ μνημειῶδες αὐτὸ ἔργο, ἀφοῦ συμπληρώθηκε ἀπὸ τὸν Γαληνὸν κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, κατέστη ἡ ἱατρικὴ βιβλὸς τῆς ἀνθρωπότητος μέχρι τῆς ἀνατολῆς τῆς ἐπιστημονικῆς περιόδου τῆς Ἱατρικῆς, γύρω στὸ 1800 μ.Χ. Ὅμως παραμένει ἀκόμη καὶ σήμερα πόλος ἀναφορᾶς γιὰ ὅλες τὶς βασικὲς

παραμέτρους της Ιατρικής. Ἡ ἐμπεριστατωμένη μελέτη του, ἀποκαλύπτει συνεχῶς νέους θησαυρούς.

Ζ. Ἑδραίωση τῆς ἱατρικῆς ἠθικοδεοντολογίας.

Ἡ μεγαλοφυῆς σύλληψη καὶ ἐδραίωση τῆς ἱατρικῆς ἠθικοδεοντολογίας, ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς συμβολῆς τοῦ Ἱπποκράτη στὴν ἱατρική. Πρὶν ἀπ' αὐτόν, εἶχε δευχθεῖ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱατρικὴ ἠθολογία ἀπὸ τοὺς Μεσοποτάμιους, ὅπως μαρτυρεῖται στὸν κώδικα τοῦ Hammurabi, καὶ ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τὸν Πυθαγόρα. Ὅμως ὁ Ἱπποκράτης πρῶτος πρόβαλε ὑπὸ εὐρὸ πνεῦμα τὴν καθοριστικὴ κατὰ τὸ ἱατρικὸ ἔργο σημασία τῆς ἠθικοδεοντολογίας σὲ πέντε συγγραφές του: τὸν «ἱπποκρατικὸ ἱατρό», τὸν «ὄρκο», τὸν «νόμο» καὶ τοὺς «ἀφορισμούς».

Στὶς πραγματεῖες αὐτὲς καὶ κυρίως στὶς δύο πρῶτες, σχολιάζονται ἐμπεριστατωμένα οἱ πρέπουσες ἐπαγγελματικὲς ἠθικοκοινωνικὲς ιδιότητες τοῦ ἱατροῦ καὶ οἱ δυσκολίες ἀσκήσεως τοῦ ἱατρικοῦ ἔργου. Ἡ ἀνάγκη δηλαδὴ αὐτοελέγχου, σεβασμοῦ πρὸς τοὺς δασκάλους, στοργῆς γιὰ τὸν ἄρρωστο, ἀφοσιώσεως στὸ καθῆκον, εἰλικρινείας καὶ φιλανθρωπίας, καρτερικότητος, συναδελφικοῦ πνεύματος, ἀφιλοχρηματίας, ἐκπαιδευτικῆς διαθέσεως πρὸς τοὺς νεωτέρους συναδέλφους καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἠθικοὺς νόμους. Ὁ ὄρκος τοῦ εἰδικά, ἀποτελεῖ ὁρσίσημ στὴν ἠθικὴ τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ἕνα ἄγαλμα Ἀπολλωνίας θεϊκῆς ἠθικῆς καὶ Πυθαγόρειας φιλοσοφίας. Ἐνα, κατὰ τὸν Λούβαρη, μνημεῖο εὐγενέστατης ψυχικῆς καλλιέργειας, μεγάλου ἀνθρωπισμοῦ καὶ γνήσιας φιλανθρωπίας. Ἐνα λιτὸ κείμενο σαφές, στὸ ὁποῖο περιλαμβάνονται ἀφ' ἑνὸς ὑποδείξεις ἐπαγγελματικῆς δεοντολογίας, διδασκαλίας τῆς ἱατρικῆς καὶ ἀσκήσεως τῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἠθικοὶ κανόνες, σύμφωνοι πρὸς τὸ ἀνθρώπινο δίκαιο καὶ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἠθικοδεοντολογικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἱπποκράτη κραταιώθηκε ἔπειτα ἀπὸ τὴ διάδοση τῶν ἀνθρωπιστικῶν διδαγμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὶς διακηρύξεις τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἀμερικανικῆς Ἐπαναστάσεως. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, εἶχε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς διαμορφωθεῖς μίας ἱατρικῆ ποιότητος, μὲ θερμὴ συναισθηματικὴν ἐπικοινωνία «ἱατροῦ - ἀσθενοῦς».

Κατὰ τὴν πρόσφατη πεντηκονταετία ἄλλαξαν τὰ πράγματα πολλὰ. Διεῖσδυσε ἔντονα στὴν ἱατρικὴν ὕλη ἡ τεχνολογία, ἄλλαξε ἡ ψυχολογία τῶν ἀρρώστων, παρείσφρυσαν ἀναγκαστικῶς στὸ ἱατρικὸ ἔργο πολλὰ καὶ ποικίλα μὴ ἱατρικὰ στελέχη καὶ προέκυψε σωρεία ἠθικοδεοντολογικῶν προβλημάτων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὑποτόνωση τοῦ δεσμοῦ «ἱατροῦ - ἀσθενοῦς». Εὐλόγως, γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους, θεσπίζονται συχνὰ νο-

μοθετικοί κανόνες προσήκοντες στους καιρούς. Όμως ή ήθικοδεοντολογία, όπως τήν δίδαξε ό Ίπποκράτης, παραμένει ως άκατάλυτος καταλύτης του ιατρικού έργου. Καί αυτό θα ισχύει πάντοτε, προκειμένου νά άσκειται ή Ίατρική συμφώνως πρòς τους κανόνες τής ήθικής καί του σεβασμοϋ πρòς τόν άσθενή.

Γεώργιος ΜΕΡΙΚΑΣ
(Αθήνα)

LA PENSÉE HIPPOCRATIQUE FONDEMENT ÉTERNEL DE LA MÉDECINE

Περίληψη

L'homme, depuis son apparition jusqu'à nos jours, a parcouru des différentes étapes concernant le diagnostic et le traitement des maladies.

Au début, il se soigne par instinct, ensuite par dévotion et conviction aux capacités thérapeutiques des sorciers, par sa foi aux divinités, pour finir avec Hippocrate, à travers l'expérience et la méditation philosophiques, à la logocratie médicale, laquelle se forme en s'appuyant à la philosophie naturaliste et anthropocentrique. Grace à Hippocrate, la médecine devient scientifique, son aspect pourtant, s'accomplit à travers l'expérience et l'Anatomie pendant le Moyen Age, et, surtout, pendant la Renaissance. Hippocrate a été le premier à saisir le sens de l'utilité de la théorie des humeurs, selon laquelle l'être humain est composé d'âme et de corps se trouvant tout les deux en perpétuel mouvement. L'instabilité d'équilibre de ces composants provoque la maladie, tandis que leur équilibre garantie la santé. Cette théorie, en principe exprimée par Platon et universellement acceptée jusqu'à nos jours, met en question celle cartésienne, selon laquelle il y a une séparation entre l'âme et le corps.

La quintessence, pourtant, de l'œuvre d'Hippocrate, c'est l'acte clinique. Hippocrate pour exprimer les maladies, a observé d'un œil pénétrant les facteurs du milieu, où chacune des maladies se manifeste, en contribuant à travers cette observation au diagnostic, ainsi qu'au traitement des maladies. Il a remarqué l'importance de l'anamnèse médicale, détaillée jusqu'à l'exostivité, décrit des nouvelles entités cliniques, et classé un nombre considérable de symptomatologies déjà décrites par les médecins de Cnide qui, pourtant, parfois ont confondu les symptômes avec les maladies. Finalement, il a remarqué l'importance de la connaissance de l'évolution naturelle de la maladie.

Au domaine de la thérapeutique, il croyait profondément aux capacités de la nature, en rejetant la polypharmacie; quant au comportement du médecin, il était convaincu que ce dernier devrait avoir des qualités concrètes, et il les a exposées dans ses œuvres: la *Loi* et le *Serment*. L’œuvre médicale d’Hippocrate et de ses élèves composent la collection du *Corpus Hippocraticus* (Collection Hippocratique). Cet ouvrage a été complété par Galien, au 2ème siècle après notre ère. Le fait que la technologie a envahi le domaine de la médecine dans les cinquantes dernières années, et que des personnalités nouvelles ont été naicessairement introduites du monde technique à l’œuvre médicale, s’ensuivit à un grand nombre de problèmes et à l’affaiblissement du rapport entre le médecin et le patient. Par contre, la morale médicale, enseignée par Hippocrate, demeure et dirige toujours le comportement du médecin, étant fondé, sur le respect de ce dernier face à son patient.

Maria PROTOPAPAS

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

